

# Türk-İngiliz İlişkileri Bağlamında İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 Yılı Türkiye Ziyareti

## The British Mediterranean Fleet's 1929 Visit to Türkiye in the Context of Turkish-British Relations

Resul KÖSE\* 



\*Öğr. Gör. Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi,  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,  
İstanbul, Türkiye

ORCID: R.K. 0000-0002-4658-6778

**Sorumlu yazar/Corresponding author:**

Resul Köse,  
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk İlkeleri  
ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye  
**E-posta/E-mail:** resul\_kose80@hotmail.com

**Başvuru/Submitted:** 09.06.2022

**Revizyon Talebi/Revision Requested:**  
29.09.2022

**Son Revizyon/Last Revision Received:**  
31.10.2022

**Kabul/Accepted:** 25.11.2022

**Atıf/Citation:** Kose, Resul. "Türk-İngiliz İlişkileri Bağlamında İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 Yılı Türkiye Ziyareti" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 42 (2022): 203-229.  
<https://doi.org/10.26650/YTA2022-1128171>

### ÖZ

Türkiye ve İngiltere arasında 1929 yılına kadar dostluk ilişkileri kurulamadı. Türkiye, ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla İngiltere'nin Akdeniz Filosuna bir nezaket ziyareti için davette bulundu. Bu çalışmada Türk-İngiliz ilişkilerinin yeniden gelişimi için çok önemli bir yere sahip olan, İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 yılı Türkiye ziyareti konusu ele alınmıştır. Çalışma sonunda görüldü ki bu ziyaretten İngilizler fazlasıyla memnun kaldı. Ancak başta Yunanistan ve Sovyet Rusya olmak üzere bazı devletler rahatsız oldu. Bazı devletlerde ise basın aracılığıyla kamuoyunun gündemini meşgul etti. Türkiye, dış temsilcilikler aracılığıyla bu ziyaretteki maksadı açıkladı. Sonuç olarak bu ziyaretin Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkileri geliştirme konusunda adeta bir milat olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ziyarete diğer devletlerin verdiği önem, o yıllarda Gazi Mustafa Kemal liderliğindeki Türkiye'nin dış politikadaki etkinliğini göstermesi açısından güzel bir örnektir.

Bahsi geçen çalışma, arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve telif eserlerden yararlanarak oluşturulmuştur. Ayrıca bu makale, nitel bir çalışma olup, doküman analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Türk-İngiliz ilişkileri, Akdeniz Filo Komutanlığı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Frederic Laurence Field, George R. Clerk

### ABSTRACT

Friendly relations could not be established between Türkiye and Britain until 1929. In order to improve bilateral relations, Türkiye invited the British Mediterranean Fleet for a courtesy visit. This study discusses the British Mediterranean Fleet's 1929 visit to Türkiye, which has a very important place in the development of Turkish-British relations. The results of the study show that the British had been very satisfied with this visit. However, some states, especially Greece and Soviet Russia, were bothered by it and the visit also occupied the agenda of some states through the press. Türkiye explained the purpose of this visit through foreign representatives. In conclusion, this visit can be stated to have been a milestone in developing relations between Türkiye and Britain. In addition, the importance other states attached to the visit is a good example in terms of showing Türkiye's

effectiveness regarding foreign policy under the leadership of Gazi Mustafa Kemal in those years. This study has been conducted by making use of archival documents, periodicals, and copyrighted works as a qualitative study that was prepared using the document analysis method.

**Keywords:** Turkish-British relations, Mediterranean Fleet Command, President Gazi Mustafa Kemal, Sir Frederic Laurence Field, Sir George R. Clerk

## Extended Abstract

The Mosul issue had remained unresolved due to Türkiye's inability to reach an agreement with Britain regarding Lausanne. In the first years of the Republic, however, the fact that Britain did not want to move its Embassy to Ankara for a long time had prevented the two countries from getting closer to each other. Under the leadership of President Gazi Mustafa Kemal, the new state adopted for its foreign policy "the principle of peace at home, peace in the world". As such, even though the League of Nations had unfairly taken the side of Britain regarding the Mosul issue, Türkiye desired to set aside all problems and establish friendly relations, even with Britain.

When the British moved their embassy to Ankara in June 1929, Türkiye invited the British Mediterranean Fleet to Türkiye for a courtesy visit to develop friendly relations more quickly. As a result, Britain requested permission from the Turkish Ministry of Foreign Affairs on July 18, 1929 for the Mediterranean fleet to visit some Turkish ports. On October 12-20, 1929, the flagship HMS Queen Elizabeth, the Flower-class corvette HMS Bryony, the battle cruiser HMS Courageous, and three torpedo destroyers arrived at the Port of Istanbul, while the C-class light cruisers HMS Ceres and HMS Caledon had arrived at the Bay of Iasos between September 6-11, 1929.

The fleet arrived in Istanbul under the command of Britain's Mediterranean Fleet Commander, Admiral Sir Frederic Laurence Field. After the first visit, the Admiral told reporters that the visit was meant to support the relations between the two states. The Admiral came to Ankara with his delegation on October 14, 1929. He was admitted by President Gazi Mustafa Kemal to Çankaya Mansion. During the meeting, the Admiral in particular touched upon the point regarding how Western states understood and appreciated the difficulties Türkiye had encountered while the reforms were being realized. On the other hand, President Gazi provided some information about the general reforms in Türkiye and the irrigation works in Anatolia and said that such visits would strengthen the relations and friendship between the states. Meanwhile, the Admiral invited the Turkish navy to visit the British navy in Malta.

The Admiral left for Istanbul on October 15. Meanwhile, military students and the public visited the British ships that were anchored in Istanbul as the British guests toured the city. On October 17, British aircraft made a demonstration flight over the Bosphorus. While Admiral Field continued his official visits, the guest soldiers organized sporting activities such as football, boxing, and tennis, aiming in this way not only to improve diplomatic relations between the two countries but also their military, social, and cultural relations.

Admiral Field visited the Taksim Republic Monument on October 20, with the ceremony involving great participation. Many foreign journalists documented the ceremony. Speaking to reporters before leaving Istanbul, the Admiral said, "During this visit, we strengthened our old friendship with the Turkish navy." Meanwhile, some ships stopped at the ports of Gökçeada and Iasos, with a group of 300 fleet crew visiting the British cemetery in Sedd el Bahr (Seddülbahir) at Cape Helles (Arıburnu).

The British navy's visit to Türkiye was interpreted in different ways by the outside world. The British press had been very pleased by this visit and the hospitality, attempting to form a public opinion that would improve Turkish-British relations and allow a friendship agreement to be signed between the two states as soon as possible.

British Ambassador George R. Clerk, who had been on duty in Ankara during the visit, afterward sent three reports to the British Foreign Minister Henderson. Noting in the first report how all Turkish newspapers had published all the details of the official visit, Clerk stated the Turkish press to have attached great importance to it. In the second report, Clerk wrote about his surprise and pleasure - for the first time since the establishment of the Republican regime- from the participation of many Turkish deputies and notables at the embassy banquet and ball in Pera. He wrote in his third report that the full success of the visit had certainly been ensured because of the hospitality they had been shown. The Ambassador also stated Britain's reputation in Turkey to be better than it had ever been since Mondros.

On the other hand, the visit of the British fleet did not please all parties. The mutual friendship shown between the Turks and the British did not please the Greeks. Another state that was disturbed by the visit was Soviet Russia. The visit was also closely watched by the American press. Once the news had circulated in the press that Türkiye was distancing itself from Russia and getting closer to Britain, the Turkish Ministry of Foreign Affairs informed all representatives on October 31, 1929, summarily emphasizing this visit from the British to have been a natural phase of Türkiye's policy toward all states.

## Giriş

Türkiye, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra gerçekçi bir dış politika izlemeyi ilke olarak benimsedi. Bu tutumun sergilenmesine gerekçe olarak, yapılan inkılapların başarıya ulaştırılması ve elde edilen sonuçların uzun soluklu hale getirilmesi zikredilebilir. Bunun için diğer devletlerle iyi geçinmek gerekiyordu. Ancak Türkiye'nin diğer devletlerle iyi ilişkiler kurma politikası, yabancı devletlerin başkentin Ankara'ya taşınması örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin iç işlerine müdahalesi engeli ile karşılaştı. Hatta öyle ki bu durum Lozan'ın bile onaylanmasını geciktirdi. Antlaşma 6 Ağustos 1924'te ancak yürürlüğe girebildi.<sup>1</sup>

Türkiye'nin Millî Mücadele yıllarında olduğu gibi<sup>2</sup> Cumhuriyet'in ilk yıllarında da dış politikada en çok sorun yaşadığı devletlerden biri kuşkusuz İngiltere'ydi. İki devlet arasındaki sorunlardan biri Musul meselesiydi. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen ardından İngilizler, anlaşmaya aykırı olarak 8 Kasım 1918'de Musul'u işgal etti.<sup>3</sup> Ancak Türk tarafı bunu kabul etmeyerek Musul'u İstiklal Harbi'nin yol haritası olarak kabul edilen Misakımillî hedefleri içerisinde kurtarılması gereken yerler arasına koydu.<sup>4</sup>

İstiklal Harbi'nin ardından toplanan Lozan Konferansı'nda Musul meselesi çözüme kavuşamadı. Türk tarafı Musul'un kültürel, siyasi, tarihî, coğrafi, askerî ve stratejik yönlerden Türkiye'ye bırakılması gerektiği tezini savundu. İngilizler ise Birinci Dünya Harbi'nden evvel ilgilenmeye başladıkları bölgenin kendi mandaları altındaki Irak yönetimine bırakılmasını istemekteydi. Bu düşüncelerini temellendirirken, bölgenin zengin petrol kaynaklarına sahip olma arzusunun<sup>5</sup> gizleyerek manipüle edilmiş demografik verilerle bölgeye sahip olmak istedi.<sup>6</sup>

1 Mehmet Gönülöbol- Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara, TTK Yayınları, 1997, s. 55-57; Faruk Sönmezöglü, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2011, s. 254-259.

2 Bu dönem hakkında bkz. Bilâl Şimşir, *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e 1921-1922*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1972; Ömer Kürkçüoğlu, *Mondros'tan Musul'a Türk İngiliz İlişkileri*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2006; Abdurrahman Bozkurt, *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket (1918-1922)*, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2021.

3 Mondros Mütarekesi sonrası ülkenin içinde bulunduğu durum için bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919- 1927)*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, s. 1-4.

4 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)*, C. 1, Ankara, TTK Yayınları, 1989, s. 15.

5 Kemal Melek, *İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu (1890-1926)*, İstanbul, Üçdal Neşriyat, s. 12-15; Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926*, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2002, s. 30-32.

6 23 Kanun-i sâni 1339/ 23 Ocak 1923. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS)*, 2656/7-17.

Lozan Antlaşması gereğince Musul meselesinin iki taraf arasında dokuz ay içerisinde bir çözüme kavuşması gerekiyordu. Aksi takdirde konu Milletler Cemiyetine götürülecekti.<sup>7</sup> Haliç Konferansı'nda yapılan müzakerelerde de bir sonuç çıkmayınca mesele, 6 Ağustos 1924'te Milletler Cemiyetine havale edildi.<sup>8</sup> Türk tarafının meselenin çözümü için askerî harekâtı bile düşündüğü o günlerde İngilizler, Türkiye içerisinde bazı karışıklıklar çıkarttırdı. Bunlardan biri Nasturi ayaklanmasıydı. Nasturiler, ayaklanmada İngilizlerden aldıkları silahları kullandı.<sup>9</sup> Bununla da yetinmeyen İngilizler, asilere fiili yardımda bulunmak için harekâta bulunan Türk askerlerini ve ikmal hattı üzerindeki kervanları bombaladı.<sup>10</sup>

Musul sorununun devam ettiği o dönemde, 13 Şubat– 14 Nisan 1925 tarihleri arasında Şeyh Sait isyanı çıktı. Bu isyanın niteliği hususunda ortak bir kanat yoktur. Görüş ayrılığı, isyanın irticaî,<sup>11</sup> millî<sup>12</sup> ve İngiliz desteğinin olup olmadığı<sup>13</sup> sorunsalı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İsyani bastıran hükûmetin başındaki İsmet İnönü, bu konuda yıllar sonra şu değerlendirmede bulundu:<sup>14</sup>

“Şeyh Sait isyanını doğrudan doğruya İngilizlerin hazırladığı veya meydana çıkardığı hakkında kesin deliller bulunamamıştır. Fakat bundan şüphe edilmiş ve gerekli tahkikat yapılmıştır. Çünkü İngilizlerin Musul hareketi esnasında ve daha sonra Nasturi ayaklanmalarında olduğu gibi, hudutlarda ve dışarıda propagandayla, münasebetlerle Şeyh Sait isyanının patlamasında zahiren yardımcı oldukları intibai mevcuttu.”

Bu konuda daha sonra yapılan araştırmalarda da görülmüştü ki “isyanın mimarları bu desteği sağlamak için uğraşmışlardı.”<sup>15</sup> İnönü'nün bu açıklamaları ve bulunan belgelerden dolayı o yıllarda Türk Hükûmetinin İngilizlere karşı pek sıcak bakamayacağını

7 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları...*, s. 85-87; Ömer Kürkçüoğlu, *Mondros'tan Musul'a...*, s. 349.

8 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, C. 9, İctima Senesi: II, (18 Ekim 1924), s. 5-21; Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu...*, s. 183.

9 Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul, Sinan Matbaası, 1965, s. 121-122.

10 Reşat Hallı, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1972, s. 28-63.

11 Bu görüş için bkz. İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*, Ankara, e Yayınları, 1970, s. 312-313; Uğur Mumcu, *Kürt- İslam Ayaklanması 1919-1925*, İstanbul, Tekin Yayınevi, (t.y.), s. 233.

12 Ahmet Süreyya Örgöven, *Şeyh Sait ve Şark İstiklâl Mahkemesi*, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul, Temel Yayınları, 2002, s. 223.

13 İsyanda İngilizlerin rolü konusundaki farklı değerlendirmeler için bkz. Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997, s. 264; Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu...*, s. 214; Ömer Kürkçüoğlu, *Mondros'tan Musul'a...*, s. 377-378; Ali Fuat Cebesoy, Osman Selim Kocahanoğlu, *Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete I-II*, Haz. İstanbul, 2007, s. 541-546; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 136-137.

14 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2006, s. 465-466.

15 Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu...*, s. 214.

rahatlıkla söyleyebiliriz. İşte bu da iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel oldu.

İsyan bastırıldıktan sonra Milletler Cemiyeti, Musul ile ilgili alt komisyonun hazırladığı raporu 16 Aralık 1925 tarihinde kabul etti. Türkiye, aleyhinde neticelenen bu kararı İngiltere ile imzaladığı 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile kabul etti. Buna göre Musul, İngiltere'nin kontrolü altında bulunan Irak yönetimine bırakıldı.<sup>16</sup> Musul meselesinin Türkiye'nin istemediği bir şekilde sonuçlanmasında şüphesiz birçok faktör etkili oldu. Bunlar; Türkiye'nin Cemiyete üye olmaması, Cemiyetin İngiliz etkisi altında olması, Nasturi ve Şeyh Sait ayaklanmaları şeklinde sıralanabilir.<sup>17</sup>

Bilindiği gibi Cumhuriyet Dönemi'nde kurucu kadro tarihî, coğrafi ve stratejik sebeplerle yeni devletin başkenti olarak Ankara'yı seçmişti. Ancak İngilizler, siyasî ve askerî nüfuzlarının İstanbul'da kalmaya devam edebilmesi maksadıyla Ankara Hükûmetini, büyükelçiliğin Ankara'ya taşınması konusunda yıllarca uğraştırdı.<sup>18</sup>

İngilizler, Ağustos 1923'te Fransa, İtalya, Japonya ve ABD'yi de yanına alarak Türkiye'ye karşı baskısını arttırmak istedi. Ancak buna rağmen Ankara başkent ilan edildi. İngiltere, 1 Mart 1925 günü Fransa ve İtalya'yla birlikte Türkiye'deki temsilciliklerin, İstanbul'da oturacak bir büyükelçiye verileceğini bildirdi. Türk Hükûmeti karşı nota ile bu baskıya boyun eğmedi. Temmuz ayında İngiltere'ye verilen notada özetle şöyle karşılık verildi: "Büyükelçiler ve elçiler başkentlerde otururlar. Bu bir devletler hukuku ilkesidir, tartışılmaz." Bu notanın ardından büyükelçiliklerin Ankara'ya taşınması işi taraflar açısından zamana bırakıldı.

1928 yılına gelindiğinde üçlü ittifak tutumunda ısrar eden tek ülke İngiltere kalmıştı. Ancak İngiltere de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in bulduğu zekice bir çözüm sayesinde yola getirildi. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliğinde her yıl 3 Haziran'da adet üzere Kralın doğum günü kutlamaları yapılmaktaydı. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, akıllıca bir yöntemle yabancı misyon şeflerini 1 Haziran'da Çankaya'da bir garden-partiye davet etti. İki tercih arasında kalan büyükelçi o yıl kutlamayı Ankara'da yapmak zorunda kaldı. Böylelikle İngiliz büyükelçisi de artık Ankara'ya gelmiş oldu.<sup>19</sup>

16 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları...*, s. 304-317; Ömer Kürkçüoğlu, *Mondros'tan Musul'a...*, s. 366.

17 Kemal Melek, *İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu...*, s. 47.

18 Mehmet Gönübol- Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin...*, s. 56-57.

19 Bilal Şimşir, "Ankara'nın Başkent Oluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 7* (1991), s. 219-220; Hakan Kaya, *Türkiye-İngiltere İlişkileri (1929-1939)*, İstanbul, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 25-38.

İşte bu çalışmada, İngiliz Büyükelçiliğinin Ankara'ya taşınmasından sonra Türkiye ve İngiltere arasındaki bozuk ilişkilerin düzeltilmesi konusunda çok önemli bir yere sahip olan İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun Türkiye ziyareti, arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve diğer kaynaklara göre ele alınmıştır.

## İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 Yılı Türkiye Ziyareti

Türkiye, yeni dönemde eski sorunları bir kenara bırakarak hem komşularıyla hem de diğer devletlerle dostane ilişkiler kurmak istiyordu. İlişkilerin geliştirilmek istendiği devletlerden biri de İngiltere'ydi. Bu bağlamda iki devlet arasında bu köprüünün kurulmasında, İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 yılı Ekim ayında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti önemli bir yere sahiptir.

Ziyarete ilişkin ilk teklif, İngiltere'nin Türkiye'deki büyükelçisinin iddiasına göre Türk tarafından geldi. Teklif, Türk Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Bey (Aras) ve İngiliz büyükelçi arasında 1929 yılının Mayıs ayında gerçekleşen bir görüşmede Tefvik Bey tarafından dile getirildi.<sup>20</sup> Söz konusu davet, daha sonra İngiliz kralının doğum günü vesilesiyle İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliğinde verilen partide Tefvik Rüştü Bey tarafından “kesin olarak” yapıldı.<sup>21</sup> Bununla birlikte ziyaretin gerçekleşmesinden günler önce İngiliz subaylarının Türkiye tarafından davet edildiği yönündeki iddialara karşılık, Cumhuriyet gazetesinde bu iddiaların doğru olmadığı, Ankara'nın bir davette bulunmayıp ziyaretin tamamen İngiliz tarafından istenen bir nezaket ziyareti olduğu yazıldı.<sup>22</sup> Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Türkiye'nin diğer ülkelerin büyükelçiliklerinin ardından İngiliz Büyükelçiliğini de Ankara'ya taşıtabilmek için bahsi geçen kralın doğum gününde zor durumda bırakılan Büyükelçiye karşı bir jest yapma düşüncesi ihtimali, teklifin Türkiye'den yapıldığı iddiasını güçlendirmektedir.

Teklifin ilk olarak hangi taraftan geldiğine bakmaksızın Türkiye'nin de İngiltere ile ilişkilerini geliştirmek istediği açıktı. Esasında Türk devletinin tüm devletler ile dostluk kurmaya yönelik politikası, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1929 tarihli Meclis açılış konuşmasına şu şekilde yansımıştı:

“Hariciyede dürüst ve açık olan siyasetimiz bilhassa, barış fikrine dayanmaktadır. Uluslararası her hangi bir meselemizi, barış vasıtalarıyla halletmeyi aramak, bizim

20 Clerk'ten Henderson'a 23 Ekim 1929 tarihli gönderilen yazı. *The National Archive (TNA), Foreign Office (FO)*, 424\_271, No: 429.

21 Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. 7 (1930-1933), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006, s. 16-17.

22 *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1929, s. 2.

menfaat ve zihniyetimize uyan bir yoldur. Bu yol haricinde, bir teklif karşısında kalmamak içindir ki emniyet prensibine ve onun vasıtalarına, çok ehemmiyet veriyoruz. Uluslararası barış havasının korunması için, Türkiye Cumhuriyeti iktidarı dâhilinde, herhangi bir hizmetten geri kalmayacaktır”<sup>23</sup>

İşte bu sözler de Cumhuriyet'in ilk yıllarında İngiltere ile yaşanan sorunların artık geride bırakılıp diğer devletlerle olduğu gibi İngiltere ile de dostluğun kurulacağı anlamına gelmekteydi.

Akdeniz Filosu'nun Türkiye'ye bir nezaket ziyareti gerçekleştirmesi 1929 yılı Haziran ayında prensip olarak kabul edildikten sonra süreç Temmuz ayında resmîyete döktü. 18 Temmuz 1929 tarihinde İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği, İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun bazı Türk limanlarını ziyaret etmek için Türk Dışişleri Bakanlığında izin istedi. Bu isteği Bakanlık, Genelkurmay Başkanlığına sordu.<sup>24</sup> İsteğe olumlu yönde cevap verilmiş olmalı ki Türk Dışişleri Bakanlığı 22 Ağustos 1929 tarihinde, İngiliz Büyükelçiliğinin 19 Ağustos tarihinde ilettiği taleplerini yine Genelkurmay Başkanlığına sordu ve görüş istedi. İletilen taleplere göre Akdeniz Filosu'na mensup bazı gemiler Türk limanlarını merasim düzenlenmeksizin ziyaret etmek istiyordu. Bununla birlikte eğer müsaade edilirse harp mezarlıklarını gezmek isteyen bir kafiye, 8 Ekim 1929 tarihinde bir muhrip üzerinde 300 zabıt ve bahriye neferi Seddülbahir'de karaya çıkacaktı. Zabıtlar sivil ve bahriye neferleri üniformalarıyla gezecek, bunları nakleden gemiler Suvla ve Arıburnu mıntıklarından geçip akşam olmadan Türk karasularından çıkacaktı. Karaya çıkacak olanların üzerlerinde silah bulunmayacak ve hatıra namına bir şey alıp götürmeyeceklerdi.<sup>25</sup>

Genelkurmay Başkanlığından verilen izin doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı, 9 Eylül 1929 tarihinde İngiliz harp gemilerinin uğrayacakları limanlar ve tarihleri hakkında İşleri Bakanlığında bilgilendirme yaptı. Buna göre 12-20 Ekim 1929 tarihleri arasında İstanbul limanına amiral gemisi Queen Elizabeth, Bryony yatı, Courageous tayyare gemisi, üç torpido muhribi; Yasus (İasos) koyuna ise 6-11 Eylül 1929 tarihleri arasında Ceres ve Caldeon zırhlıları gelecekti. Gökçeada'ya, 3-11 Ekim 1929 tarihleri arasında amiral gemisi Queen Elizabeth, Bryony yatı ve bir torpido muhribi İstanbul'a gelmeden önce uğrayacaktı. Bundan başka daha önce Marmaris limanına bir zırhlı, bir tayyare

23 *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.13, Devre 3, İtima 3, Ankara, TBMM Matbaası, (t.y.), s. 3.

24 Dışişleri Bakanlığında Genelkurmay Başkanlığına 12 Ağustos 1929 tarihinde gönderilen yazı. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)*, 3819A, 534\_37681-151495-93.

25 Dışişleri Bakanlığında Genelkurmay Başkanlığına 22 Ağustos 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37847-152545-5.



gemisi ve iki torpido muhribinin geleceği bildirilmişti. Diğerleriyle birlikte bunlar için izin çıksa da Filistin olayları sebebiyle bu gemilerin Marmaris'e gelmesi iptal edildi.<sup>26</sup>

Dışişleri Bakanlığı son hazırlıkların yapılması için 30 Eylül 1929'da İstanbul Valiliğine talimat verdi. Buna göre, Cumhurbaşkanı'na "arzı tazimat etmek üzere" İngiltere'nin Akdeniz Filo Komutanı Amiral Frederic Laurence Field<sup>27</sup> 12 Ekim 1929'da İstanbul'a gelecekti. Amiral ve beraberindekiler için otomobiller hazırlanması gerektiği gibi valilik ve şehir namına aynı günün akşamı verilecek ziyafet için de hazırlık yapılması istendi.<sup>28</sup> 3 Ekim'de de Çanakkale Boğazı'ndan geçecek olan İngiliz harp gemilerine kolaylık gösterilmesi istendi.<sup>29</sup>

İstanbul'a gelecek olan misafirler için 3. Kolordu Kumandanlığı tarafından yapılan program dönemin gazetelerinde yayımlandı. Buna göre Filo'nun, 12 Ekim Cumartesi günü sabah dokuzda gelmesi bekleniyordu. Misafir Filo, Queen Elizabeth zırhlısı, Courageous tayyare gemisi, Amiral Field'ı taşıyan Bryony gemisi ve üç torpido muhribinden ibaretti. Hamidiye Kruvazörü İngiliz donanmasını Türk donanması namına karşılamak üzere 12 Ekim'de sabah Dolmabahçe önünde demirli bulunacaktı. İngiliz Filosu boğaz açıklarında iken merasim atışı yapacaktı. Bu atışların ardından, denizden Hamidiye ve karadan da Selimiye kışlası önünde hazırlanacak bataryalar selâm atışı yapacaktı. İngiliz Filosu'nun limana ulaşmasından sonra Amiral, önce valiyi ardından Kolordu Kumandanlığını ziyaret edecek ve aynı günde iadeziyaretler gerçekleştirilecekti. Ziyaretler için Dolmabahçe rıhtımı kullanılacaktı. Karaya çıkarken ve dönüşte Dolmabahçe rıhtımında İstanbul Merkez Kumandanlığı bünyesindeki deniz ve kara bölüklerinden oluşan bir taburla tören yapılacaktı.

26 Dışişleri Bakanlığında İçişleri Bakanlığına 9 Eylül 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37847-152545-11.

27 Amiral Sir Frederic Laurence Field, 1883 tarihinden beri bahriyede hizmet etmekteydi. Çin'deki Boxer isyanını bastırmak için gönderilen kuvvetlere katılmış ve Tientsin'in zaptı esnasında yaralanmıştı. Birinci Dünya Harbi'nde Juyland muharebesine King George zırhlısı süvarisi sıfatıyla katılmıştı. Şubat 1917'den Nisan 1918 tarihine kadar Revenge zırhlısında Birinci Harp Filosu kumandanı amiralin erkânı harbiye reisi olarak vazife yapmış ve daha sonra torpil ve telsiz telgrafi hususlarındaki uzmanlıklarından dolayı Portsmouth'taki Torpil ve İşaret Mektepleri Müdürlüğüne tayin edilmişti. 1923 yılından beri dünya seyahati yapan deniz fırkasının kumandanlığını yapmış ve 1925'ten 1927 yılına kadar erkân-ı harbiye-i bahriye reisi sânisî vazifesini ifa etmiş ve 1927 yılında Geneve Konferansı'na İngiliz delegesi olarak katılmıştı. 1928 yılından beri de İngiltere'nin Akdeniz Filosu Başkumandanlığı vazifesini ifa etmişti. Amiral, Türkiye ziyaretinden çok kısa bir süre sonra 1 Temmuz 1930'da başlamak üzere emekliliğini talep eden Amiral Sir Charles Madden'in yerine Bahriye Birinci Lordluğu ve Erkân-ı Harbiye Bahriye Reislîği vazifesine getirilmişti. Amiral Field bu tarihte 58 yaşındaydı. Bkz. Londra Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına 6 Mart 1930 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-97.

28 Dışişleri Bakanlığında İstanbul Valiliğine 30 Eylül 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-74.

29 Dışişleri Bakanlığında Çanakkale Valisine 3 Ekim 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37847-152545-18.

Amiral'i kabul için 3. Kolordu Kumandanı namına Pertev Paşa memur edilmişti. Ardından İngiltere Büyükelçiliği tarafından yapılan program gereğince cumartesi akşamı Amiral şerefine bir ziyafet verilecekti. Pazar günü saat 11'de Amiral, Taksim Cumhuriyet Abidesi'ni ziyaret ederek bir çelenk koyacak ve akşamı İngiliz Büyükelçi ile Ankara'ya gidecekti. Amiral, Ankara istasyonunda Mevki Kumandanı Sıtkı Paşa ile bir piyade taburu tarafından karşılanacak ve pazartesi günü saat dörtte Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilecekti. Salı günü İngiliz Büyükelçiliği tarafından bir ziyafet verilecek ve akşamı İstanbul'a hareket edilecekti. 17 Ekim Perşembe günü akşamı donanma kumandanı da dâhil olduğu halde Deniz Harp Mektebinde Amiral şerefine bir ziyafet verilecekti. 18 Ekim günü öğleden evvel İngiliz Hava Filosu'nun birinci kısım manevrası Sarayburnu ile Moda arasında yapılacak, öğleden sonra saat 14.30'da Amiral ve beraberindekilere Deniz Lisesinde (Ada'da) bir çay ziyafeti verilecekti. Aynı günün akşamı saat 20'de Amiral tarafından gemide danslı bir akşam yemeği verilecekti. 19 Ekim günü İngiliz hava filosu tarafından Boğaz'da uçuş manevrası yapılacaktı. İngiliz Amirali şerefine Valilik tarafından 18 Ekim'de öğle yemeği verilecekti. İngiliz donanması 20 Ekim'de dönecekti. Dönüşünde geldikleri gibi gerek donanma ve gerekse Selimiye'deki batarya tarafından karşı selâm atışı yapılacaktı.<sup>30</sup>

Esasında daha önceden yapılan programa göre Amiral ve beraberindeki heyet, 14 Ekim Pazartesi günü sırasıyla Dışişleri Bakanı, Millî Savunma Bakanı ve Başbakan İsmet Paşa ile görüştüktan sonra 15 Ekim günü İstanbul'a hareket edecek<sup>31</sup> ve orada Gazi tarafından kabul edilecekti. Ancak daha sonra kabul yeri olarak Gazi'nin istirahat için bulunacağı Yalova düşünülmüştü.<sup>32</sup> Ancak bu planlamadan daha sonra vazgeçilmiş ve Amiral, Gazi tarafından Ankara'da kabul edilmişti.

İngiliz Filosu planlandığı gibi 12 Ekim 1929'da, sabah 08.30'da İstanbul'a geldi. Filo, Ahırkapı'ya yaklaştığında Amiral gemisi Queen Elizabeth 21 pare top atarak şehri selamladı. Karşılık olarak Selimiye'deki bataryalardan 21 pare top atışı gerçekleştirildi. Ardından Filo, Dolmabahçe önlerine geldi. Burada Hamidiye Kruvazörü 21 pare topa Filo'yu selamladı. Amiral, ilk olarak Valiliğe giderek Vali Muhittin Bey'le (Üstündağ) görüştü. Daha sonra 3. Kolordu Komutanı Pertev Paşa ve İngiliz Sefarethanisini ziyaret etti. Aynı şekilde zikredilen kişiler, öğleden sonra Amiral'e iadeiziyarete bulundular.

30 *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1929, s. 3; *Milliyet*, 10 Ekim 1929, s. 1.

31 31 Temmuz 1929. *TDA*, 534\_37659-151491-52.

32 8 Eylül 1929. *TDA*, 534\_37659-151491-45; Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğünden Dışişleri Bakanlığına 2 Eylül 1929 tarihinde gönderilen yazı. *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, Belge Kayıt No: 567643, Ek No: 5; Ebis No: 01007528.

Amiral, 12 Ekim’de gazetecilerin sorularını cevaplandırdı. Konuşmasında ziyaretin, iki devlet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine hizmet etmesi amacıyla gerçekleştirildiğini söyleyerek şu açıklamalarda bulundu:

“Türk Hükûmeti tarafından gördüğümüz hüsnükabul bizi çok mütehassis etmiştir. On altı aydan beri Akdeniz Filosu Başkumandanlığını ifa etmekteyim. Altı seneden beri İngiliz Filosu’nun Türkiye’ye vaki olan ilk ziyaretinin, kumandanlığım zamanına tesadüf etmesinden dolayı kendimi bahtiyar addediyorum. Bu ziyaretin Türkiye ile münasebatını daha ziyade iyileştireceğinden ve mevcut ananevi dostluğu bir kat daha takviye edeceğinden eminim.”<sup>33</sup>

13 Ekim tarihli Milliyet gazetesiye filodaki gemilerden biri ile ilgili ilginç bir tespiti yer verdi. Buna göre tarihin garip bir tecellisi olarak Queen Eliazabeth gemisi, Birinci Dünya Harbi sırasında Çanakkale Boğazını zorlamaya çalışmıştı. Ancak bu sefer gemi, dost bir ülkenin gemisi olarak Türkiye’ye geldi. Gazete bu bilgiyi aktardıktan sonra Filo’nun ziyaretinin “Türk-İngiliz dostluğunu teyit edecek bir hadise”<sup>34</sup> olduğu değerlendirmesinde bulundu.

Amiral beraberindeki heyetle 14 Ekim 1929’da Ankara’ya geldi. Burada sırasıyla Dışişleri Bakanı ve Millî Savunma Bakanını ziyaret etti. Millî Savunma Bakanı, Amiral’in şerefine Ankara Palas’ta bir ziyafet verdi. Ziyafette vekiller ve askeri erkân da hazır bulundu. Aynı gün Amiral, önce Çankaya Köşkü’nde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edildi. Ardından Başbakan tarafından ağırlandı. Akşam ise Dışişleri Bakanı tarafından şerefine verilen ziyafete katıldı.<sup>35</sup> Gazi’nin Amiralini kabulü sırasında Amiral’in yanında İngiliz Büyükelçi, Türk Dışişleri Bakanı ve Umumi Kâtip Tevfik Bey de hazır bulundu.<sup>36</sup> Amiral Cumhurbaşkanı ile 80 dakika görüşme şansı buldu. Görüşmede Amiral, inkılapların gerçekleştirilmesi aşamasında karşılaşılan güçlüklerin Batılı devletler tarafından anlaşılıp takdir edildiği noktasına bilhassa temas etti. Gazi ise Türkiye’deki umumi ıslahat ve Anadolu’nun sulama işleri hakkında bilgiler vererek bu gibi ziyaretlerin, temasların devletlerarasındaki münasebetleri ve

33 Bu açıklamaların yanı sıra gazeteler, Amiral hakkında kısa bilgiler de vererek bu ziyaretin ne kadar önemli olduğunu okurlarına aktarmaya çalışmıştı. Buna göre Amiral Field, Birinci Dünya Harbi’nde Kuzey Denizi’nde bulunmuş ve Harbin ardından İngiltere Bahriye Nezareti Fen Şubesinde vazife yapmıştı. Daha sonra İngiliz müstemlekelerini ziyaret eden filo kumandanlığında bulunmuş ve Londra’ya dönüşünde Bahriye Genelkurmay Başkanlığı İkinci Reisliğine tayin edilmişti. Bkz. *Cumhuriyet*, 13 Ekim 1929, s.1-3; *Milliyet*, 13 Ekim 1929, s. 1; Hakan Kaya, *Türkiye- İngiltere İlişkileri...*, s. 43.

34 *Milliyet*, 13 Ekim 1929, s. 1.

35 *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1929, s. 1.

36 *Milliyet*, 15 Ekim 1929, s. 1.

dostlukları takviye edeceği değerlendirilmesinde bulundu.<sup>37</sup> Bu arada Amiral, Türk donanmasını Malta'daki İngiliz donanmasını ziyarete davet etti.<sup>38</sup>

15 Ekim günü İngiliz Büyükelçi Amiral'in şerefine öğle yemeği verdi. Ziyafette Başbakan İsmet Paşa ile Dışişleri, İçişleri, Maliye, Bayındırlık ve Millî Savunma Bakanları ile Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Tevfik Bey de hazır bulundu.<sup>39</sup> Aynı gün Amiral, İstanbul için trene binmeden evvel Gazi Çiftliği'ni ziyaret ederek burada bir süre vakit geçirdi.<sup>40</sup> Bu arada İstanbul'da demirli amiral gemisi Queen Elizabeth zırhlısı ve Courageous tayyare gemisi harbiye ve bahriye öğrencileri tarafından gezildi. Gelen diğer misafirler ise şehri gezme şansı buldu.<sup>41</sup>

17 Ekim günü Türk donanması İstanbul'a geldi. İngiliz ve Türk donanması subay ve askerleri karşılıklı olarak ziyaretlerde bulundu. Aynı gün İngiliz tayyareleri Boğaz'da gösteri uçuşu yaptı.<sup>42</sup> Courageous tayyare gemisi ilk defa halk tarafından gezildi.<sup>43</sup> 18 Ekim'de Amiral Field, Heybeliada Deniz Mektebi'ni ziyaret etti. İngiliz bahriyelileri ise Taksim Stadyumu'nda Galatasaray ile futbol maçı yaptı. Müsabakayı İngilizler 5-2 kazandı. İngiliz Filosu'na mensup 6 subay da Moda Tenis Kulübü'nde müsabakalar yaptı.<sup>44</sup> 19 Ekim'de İngiliz bahriyelileriyle İstanbul ve Galatasaray boksörleri arasında Fransız Tiyatrosu'nda hararetli yedi maç yapıldı. Tiyatro ağzına kadar dolmuştu. Bu yedi maçtan beşini Türk boksörler, ikisini de İngilizler kazandı.<sup>45</sup> Tüm bu ziyaret ve temaslar göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasında sadece diplomatik ilişkilerin geliştirilmek istenmediği, aynı zamanda askeri, sosyal ve kültürel ilişkilerin de geliştirilmek istendiği söylenebilir.

Amiral Field, program içerisinde yer alan Taksim Cumhuriyet Abidesi ziyaretini hava şartlarının müsait olmaması yüzünden gecikmeli olarak ancak 20 Ekim günü İstanbul'dan ayrılmadan evvel gerçekleştirebildi. Törene çok yoğun bir katılım oldu. Tören sırasında halk şiddetli alkışlarla tezahüratta bulundu. Töreni birçok yabancı

37 *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1929, s. 1; *Milliyet*, 15 Ekim 1929, s. 1.

38 *Vakit*, 17 Ekim 1929, s. 2; *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1929, s. 4; *Milliyet*, 16 Ekim 1929, s. 1.

39 *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1929, s. 4.

40 *Milliyet*, 16 Ekim 1929, s. 1.

41 *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1929, s. 4.

42 Gazeteciler gösteri uçuşlarını zırhlıların üzerinde seyretmişler, şaşkınlık ve hayranlıklarını gizleyememişlerdi. Bir örnek için bkz. *Akşam*, 21 Ekim 1929, s. 1-2.

43 *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1929, s. 2.

44 *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1929, s. 4.

45 *Milliyet*, 20 Ekim 1929, s. 2.

gazeteci de takip etmiş, tören filme alınmıştı.<sup>46</sup> 21 Ekim tarihli Cumhuriyet gazetesine Amiral'in abide önünde selam vaziyetindeki fotoğrafı konulmuş ve şu başlık atılmıştı: "Türkün zafer abidesine İngiltere'nin hürmet ve selamı!"<sup>47</sup> Cumhuriyet gazetesinin bu başlığı atması gerçekten manidardı. Çünkü bu abide İstiklal Savaşı'nı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve inkılapları sembolize etmekteydi. Böylelikle çok kısa bir süre önce İstanbul'u işgal eden ve yıllardır sorun yaşanan İngilizlerin üst düzey bir devlet görevlisinin Türklerin istiklal ve egemenliğini simgeleyen bir abideyi ziyareti ve selam durması eski politikaların değiştiğini göstermekteydi.

Amiral, İstanbul'dan ayrılmadan önce gemisinde gazetecilere şu konuşmayı yaptı: "Bu ziyaretimiz esnasında Türk bahriyesiyle mevcut olan eski dostluğumuzu takviye ettik. Donanma zabitan ve efradı yalnız hükümet tarafından değil, ahali ve görüştükləri kişiler tarafından gösterilen misafirperverlikten pek mütehasis ve müteşekkirdirler. Türk bahriyesi ile İngiliz bahriyesi arasında senelerden beri mevcut olan samimi münasebet ve dostluğun memleketinizi ziyaretimiz esnasında yenilendiğini ve bir kat daha takviye edildiğini görmekle mesut ve bahtiyarım"

Bu arada daha önceden Türk makamlarından müsaade verildiği üzere bazı gemiler Gökçeada ve Yasus limanlarına uğradı. Filo subaylarının Gökçeada'da avlanmalarına müsaade edildi. Filo mürettebatından 300 kişilik bir grup da Seddülbahir'deki İngiliz mezarlığını ziyaret etti.<sup>48</sup>

Amiral Field, İstanbul'dan ayrılırken gösterilen hüsnükabul ve güzel misafirlikten dolayı Başbakan İsmet Paşa'ya bir mektup yazdı. Field, Paşa'dan minnettarlığının aynı şekilde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e de iletilmesini ayrıca istedi.<sup>49</sup> İngiltere Dışişleri Bakanı Henderson da 24 Ekim 1929'da Türkiye'de İngiliz donanmasına karşı gösterilen samimi kabul ve misafirlikten dolayı İngiltere Hükümeti namına Türkiye Cumhuriyetine derin minnettarlığını ilettili.<sup>50</sup>

1930 yılının bahar mevsiminde yapılmak üzere Amiral Field'ın ziyaretine iadeiziyaret için Türk donanmasının Malta'ya ziyareti gündeme geldi. Malta Fahri Konsolosu iadeiziyarete ilişkin iddiaların doğruluğunu Londra Büyükelçiliğine sordu. Elçilik de 9 Aralık 1929'da Dışişleri Bakanlığına yazdığı yazıyla, eğer ziyaret iddiaları doğruysa

46 *Milliyet*, 21 Ekim 1929, s. 1.

47 *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1929, s. 1.

48 Dışişleri Bakanlığında Londra Büyükelçiliğine 5 Eylül 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-86.

49 Amiral Field'dan Başbakan İsmet Paşa'ya 20 Ekim 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-88.

50 Ferit Bey'den Dışişleri Bakanlığında 24 Ekim 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-2.

hem bilgilendirme hem de gerekli hazırlıklar için Malta Fahri Konsolosuna bilgi verilmesini istedi.<sup>51</sup> Bakanlık, yazılacak cevap için 25 Aralık'ta Genelkurmay Başkanlığından bilgi istedi.<sup>52</sup> Nihayetinde Türk donanmasının Malta ziyareti kararlaştırıldı ve 14 Temmuz 1930 tarihli İstanbul gazetelerinde Türk donanmasının İngiltere Hükûmeti tarafından Malta'ya davet edildiğine dair haberler çıktı.<sup>53</sup> Ancak bu ziyaret bazı teknik ve mali sebepler yüzünden 1936 yılına kadar gerçekleşemedi.<sup>54</sup>

## İngiliz Filosu'nun Türkiye Ziyaretine Yönelik Olumlu Dış Tepkiler

İngiliz donanmasının Türkiye ziyareti dış dünyada farklı şekillerde değerlendirildi. İngiliz basını, bu ziyaretten ve misafirperverlikten fazlasıyla memnun olmuş ve Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilerek bir an önce iki devlet arasında dostluk anlaşması imzalanması için adeta kamuoyu oluşturmaya çalışmıştı. İngiliz Filosu'nun Türkiye ziyaretinin ilk günlerinde İngiliz Daily Telegraph gazetesinde, Türkiye ile İngiltere arasında bir dostluk anlaşması imzalanması için iki hükûmet arasında müzakereler yapıldığına dair haberler yapılmaktaydı. Öyle ki bu haberler Türk basınının da dikkatini çekmişti. Vakit gazetesi 15 Ekim 1929 tarihli sayısında manşete "İngiltere ile bir dostluk misakı mı akdediyoruz?" başlığını atarak yetkili makamlardan cevap almaya çalışmıştı.<sup>55</sup> Cumhuriyet gazetesi de bu haberin benzeri niteliğinde, Londra Büyükelçisi Ferit Bey'in (Tek) bu sözleşme hakkında İngiltere Dışişleri Bakanlığında temaslarda bulunduktan sonra Ankara'da Türk Dışişleri Bakanlığına geldiğini okurlarına duyurmuştu.<sup>56</sup>

Amiral'in ziyaret günlerinde Türkiye hakkında dostça yayınlar yapan gazetelerden biri de Daily Telegraph gazetesiydi. Gazete, ziyaretin 1841 tarihli Londra Boğazlar Sözleşmesi'nden 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar yabancı devletlerin harp gemilerine kapalı olan Boğazlara, İngiliz donanmasının yalnızca Kırım ve 93

51 Londra Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına 9 Aralık 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-91.

52 Dışişleri Bakanlığından Genelkurmay Başkanlığına 25 Aralık 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-90.

53 İçişleri Bakanlığından Başbakanlığa 15 Temmuz 1930 tarihinde gönderilen yazı. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 83- 549- 14, s. 2.

54 1936 yılında dokuz parça geminin Malta ve Pire'ye yapacakları iadeziyaret için yapılacak masraflara dair Hükûmet kararname 16 Ekim 1936'da çıktı. Bu gemiler Yavuz, Zafer, Tınaz, Kocatepe ve Adatepe gemileriyle Dumlu, Sakarya, Gür ve İnönü denizaltılarıydı. Türk donanması, 20 Ekim 1936'da başlayan Malta ziyaretini 26 Kasım 1936'da tamamladı ve Yunanistan'ın Pire Limanı'nda 28 Kasım'dan 3 Aralık'a kadar kaldıktan sonra 4 Aralık'ta İzmir'e 11 Aralık'ta da İstanbul'a geri döndü. Böylelikle hem İngilizlerin 1929 yılı ziyaretine iadeziyaret yapıldı hem de Türkiye ve İngiltere arasında kurulan dostluk ilişkileri daha da güçlendi. Bkz. 16 Ekim 1936. *BCA*, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 69- 83- 13; Dışişleri Bakanlığından Başbakanlığa 2 Aralık 1936 tarihinde gönderilen yazı. *BCA*, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 200 -363-4, s. 3; Hakan Kaya, *Türkiye- İngiltere İlişkileri...*, s. 294.

55 *Vakit*, 15 Ekim 1929, s. 1; Hakan Kaya, *Türkiye- İngiltere İlişkileri...*, s. 46.

56 *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1929, s. 4.

Harbi’nde girdiğini hatırlatarak “on dokuzuncu asırda Avrupa’nın başına kâbus gibi çöken şark meselesinin artık büyük bir kısmının halledilmiş olduğuna işaret” etmişti. Yine Boğazların genel olarak artık Lozan Antlaşması gereği tarafsız olduğu hatırlatılarak İngiliz Filosu’nun ziyaretinin Türk-İngiliz dostluk anlaşması müzakerelerinin başlaması zamanına tesadüf ettiği, bu anlaşmanın eskiden olduğu gibi savunma amaçlı bir ittifak olmayacağı ve hiç bir tarafta şüphe uyandırmayacağı ifade edilmişti. Bu anlaşmanın hedefi yalnızca Doğu Avrupa barışını takviye etmektir. Yapılan tüm bu haberlerin ardından Cumhuriyet gazetesi temsilcileri Ankara’dan telefonla, İngiltere ile bir dostluk anlaşması yapıp yapılmayacağı bilgisine ulaşmaya çalışmıştı. Alınan bilgi, Ankara’da böyle bir teşebbüsün olmadığı yönündeydi.<sup>57</sup>

Milliyet gazetesinin 19 Ekim 1929 tarihli sayısında, Times gazetesinin bir makalesine genişçe yer verildi. Makalede barış antlaşması imzalandığından beri ilk defa bir İngiliz donanmasının Boğazları geçip “barış selamı”nı İstanbul’a götürdüğü ve Amiral Field’ın Gazi tarafından kabul edilen ilk yabancı komutan olduğundan memnuniyetle bahsedilmişti. Yine gazetede Kırım Harbi ve 93 Harbi’nde İngiliz donanmasının Türklere yardım ettiği, İngiliz subaylarının muallim sıfatıyla Türk donanmasına hizmet ettikleri, Lozan Barış Antlaşması’ndan sonra da Boğazlar üzerinde diğer ilgili devletlerle birlikte sorumluluk sahibi olduğu hatırlatılarak Türkiye ile İngiltere arasında “ehemmiyetli bir mesele olmadığı, İngiltere’nin Türkiye’nin mukadderatına karşı hususi bir alaka hissettiği” belirtilmişti.<sup>58</sup>

Amiral Field’ın ziyaretine ilişkin 21 Ekim 1929 tarihli Cumhuriyet gazetesinde de İngiliz gazetelerinin değerlendirmelerine yer verildi. Buna göre Amiral ve Gazi arasında gerçekleşen görüşme hakkında yapılan birçok yayında görüşmenin gayet samimi olduğu yazılmıştı. Bununla birlikte Daily Telegraph gazetesi muhabiri, 80 dakika süren görüşmenin gayet samimi olduğunu beyan ederek görüşmede Gazi’nin Amiral’e Türkiye inkılabı yapılırken karşılaşılan zorluklar ve memleketin imarına ait planlara dair ayrıntılı bilgi verdiğini belirtmişti. The Times gazetesinin Ankara muhabiri de bu mülakata dair birçok ayrıntı vermişti. O’na göre Birinci Dünya Harbi’nden evvel İstanbul’u ziyaret eden Amiral Milne’den sonra Türk devleti reisi tarafından kabul edilen ilk komutan İngiliz Amiral Field’dı. Gazi’nin müstesna şahsiyeti Amiral üzerinde kuvvetli bir intiba bırakmıştı.<sup>59</sup> İngiliz gazetelerinin ziyarete ilişkin yaptığı tüm bu yayınlardan anlaşılabilir şudur ki İngiliz basını Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda fazlasıyla

57 *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1929, s. 4.

58 *Milliyet*, 19 Ekim 1929, s. 1.

59 *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1929, s. 1.

isteklidir. Türk basını ise İngiliz basınına yakından takip ederek ne olup bittiğini anlamaya çalışmıştır. Türk basınının o günlerde ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda İngilizler kadar istekli olduğu pek söylenemezdi.

Ziyaretin gerçekleştiği günlerde Ankara'da görevli İngiliz Büyükelçi George R. Clerk, ziyaretin hemen sonrasında İngiliz Dışişleri Bakanı Henderson'a ziyaret ile ilgili üç rapor gönderdi. Bu raporlardan ilki basının bu ziyarete gösterdiği tepkiye dairdi. İngiliz Büyükelçi Clerk, 23 Ekim 1929'da Henderson'a gönderdiği raporda öncelikle bütün Türk gazetelerinin resmi programın tüm ayrıntılarını yayınladığını belirterek basının bu ziyarete fazlasıyla önem verdiğini belirtmeye çalışmıştı. Yine o günlerde gazeteler, Amiral'in yaptıklarını önemli ölçüde bildirmişti. Günlük olarak normalden çok daha yüksek standartta fotoğraflar yayınlamıştı. İngiliz Büyükelçi Yunan gazetelerini de takip etmiş ve raporunda onlara da ayrıca yer vermişti. O günlerde Yunan gazeteleri, Türkiye üzerinden kendilerine saldırılacağı yönünde haberler yapmıştı. Ancak bu haberlere karşı Türk basınından, özellikle Vakit gazetesinden yapılan değerlendirmeler Büyükelçi tarafından doğru ve mantıklı bulunmuştu. Gazete bu ziyareti Musul meselesinin hallolduğu zamandan beri gelişen Türk-İngiliz ilişkilerindeki değişime bağlanması gerektiğini yazmıştı.

Büyükelçi Türk gazetelerinin ziyareti doğru değerlendirmesini takdir etmekle birlikte İngiliz-Türk dostluk anlaşmasının yakında sonuçlanacağına ilişkin Daily Telegraph gazetesinin haberinin basını, diplomatlardan çok daha az etkilemesini şaşkıncı bulmuştu. Büyükelçi, haberin daha sonra tüm gazetelerde yeniden yayımlandığını ancak Ankara Hükûmetinin böyle bir anlaşma imzalamadığını bildirerek gazetelerin heveslerini kursaklarında bıraktığını yazmıştı.

Büyükelçi Clerk'e göre en önemli makale, Filo'nun İstanbul'dan ayrılmasının ertesi günü<sup>60</sup> Necmeddin Sadık Bey (Sadak) tarafından İngiliz yanlısı gazete olmakla öne çıkan Akşam gazetesinde yazılan makaleydi. Makalede, Türklerle İngilizler arasında geçmişte yaşanan her şeyin unutulduğu, devletlerarasındaki ilişkilerin bu şekilde geliştiği, Türk halkının da misafirperverliğinin bunun bir göstergesi olduğu yazılmıştı. Makalede yine Amiral Field'ın Gazi tarafından kabul edilen ilk yabancı subay olduğu vurgulanmıştı. Necmettin Bey son olarak, bu tür ziyaretlerin her iki taraf açısından ilişkilerin geliştirilmesi adına önemli sonuçlar doğurduğunu ayrıca belirtmişti.<sup>61</sup> Tüm bu gazete

60 Bahsi geçen gazete sayısı 21 Ekim değil 22 Ekim 1929 tarihlidir. Bkz. Necmeddin Sadık, "İngiliz Filosu'nun Ziyareti Münasebetiyle", *Akşam*, 22 Ekim 1929, s. 1-2.

61 Clerk'ten Henderson'a 23 Ekim 1929 tarihli gönderilen yazı. *Foreign Office (FO)*, 424\_271, No: 427.



takiplerinden de anlaşıldığı üzere İngiliz Büyükelçi, Türk basınının bu ziyarete verdiği tepkiye bakarak Türk kamuoyunun iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesine nasıl baktığını anlamaya çalışmıştır.

Büyükelçi Clerk'ten İngiliz Dışişleri Bakanı Henderson'a 23 Ekim'de gönderilen bir diğer raporda daha çok Büyükelçi'nin şahsi değerlendirmelerine yer verilmişti. Buna göre 1923 yılında İstanbul'dan ayrılan İngiliz donanması içinde yer alan bazı gemiler, yıllar sonra tekrar Boğazlar'a bu sefer barış görevi için Türk hükümetinin daveti ve Türk halkının iyi dilekleri için gelmişti. Büyükelçi Clerk, raporunda 12 Ekim'de İstanbul'da yapılan ilk ziyaretlerden bahsettikten sonra o gün Pera'da Amiral şerefine verilen ziyafet ve baloya yapılan katılımdan dolayı memnuniyetini belirtmişti. Büyükelçi Clerk, Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan beri ilk defa Pera'daki bir elçilikte çok sayıda milletvekilinin ve ileri gelen zevatın ziyafet ve baloya katılımının kendisini hem çok şaşırttığını hem de çok memnun ettiğini yazmıştı. O'na göre bu durumun öncelikli sebebi yapılan ziyaret, bir diğer sebebi ise İngiltere'nin Ankara'daki yeni Büyükelçilik ile ilgili çalışmaların yakın zamanda başlamasıydı.

Büyükelçi Clerk, Amiral ve beraberindeki heyete karşı Ankara'da gerçekleştirilen karşılama ve misafirperverlikten de gayet mutlu olmuştu. Gazi, kabul sırasında güler yüzlüydü. Ziyarete genel meseleler üzerine konuşulmuş ve Amiral ziyaretten memnun kalmıştı. Büyükelçi Clerk daha sonra gelinen İstanbul'daki programın devamı hakkında da ayrıntılı bilgiler vermişti. Özellikle ziyaretin son günü Taksim Cumhuriyet Abidesi'ne Amiral'in çelenk koyma merasiminin binlerce İstanbullunun merakını celp ettiğini, merasim sırasında Kraliyet deniz piyadeleri bandosunun İstiklal Marşı'nın iki kıtasını çaldığı sırada halktan “yaşa” naralarının atılmasından hareketle ziyaretin tam başarısının kesinlikle sağlandığını yazmıştı. Büyükelçi Clerk son olarak bu ziyaret sayesinde İngiltere'nin itibarının Mondros'tan beri hiç olmadığı kadar iyi, ziyaretin etkisinin kalıcılığının ise geleceğe bağlı olduğunu yazmıştı.<sup>62</sup>

Büyükelçi'den Henderson'a gönderilen 23 Ekim tarihli bir diğer raporda Clerk, ziyarete damga vuran çeşitli olaylardan bahsetmişti. O'na göre bu dış ziyaret “kuşkusuz bir başarı” idi. Ancak son derece hassas koşullar altında samimi bir nezaket alışverişinde bulunmanın daha derin bir önemi olup olmadığı sorusunu yanıtlamak zordu. Çünkü bu ziyarete ilişkin ilk teklif Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey tarafından, Mayıs ayında ki ziyaret sırasında yapılmıştı. Tevfik Bey, Büyükelçi'ye böylesine bir ziyaret olasılığını öne sürdüğünde, bu tablonun Türk- İngiliz ilişkilerinin düzeldiği ve Türk Dışişlerinin

62 Clerk'ten Henderson'a 23 Ekim 1929 tarihli gönderilen yazı. FO, 424\_271, No: 42.

daha da ileriye gitmeye meyilli olduğu şeklinde Büyükelçi'de bir kanaat doğurmuştu. Büyükelçi'nin o günlerdeki hassas durum ile kastettiği şey, Gazi ile Başbakan arasındaki dikkatle gizlenen ama artan gerilim söylentileriydi. Büyükelçi bu sebeple ziyaretin o günlerde iptal edilmesinden korkmuştu. Ziyaretin hava şartları gerekçe gösterilerek ertelenmesi de Büyükelçi'yi büsbütün rahatsız etmişti. Ancak Amiral'in geldiği andan itibaren Türklerin ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarını öğrenmek ve görmek Büyükelçi'yi memnun etmişti. Büyükelçi'ye göre Başbakan ve kabinesi belirgin şekilde açık sözlü ve samimiydi. Gazi'nin Amiral'i karşılama şekli daha dostça olamazdı. Amiral bu ziyaretten fazlasıyla memnun kalmıştı. Bu durum da iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önem taşımaktaydı. Tüm bu olumlu değerlendirmelerin yanı sıra Büyükelçi deneyimli bir diplomat olarak temkini de elden bırakmıyor ve telgrafın devamında şu cümlelere yer veriyordu:

“Sizi donanmanın ziyaretinin bir anda Büyük Britanya ile Türkiye arasındaki geleneksel dostluğu yenilediğine inandırdıysam, en azından kendi düşünceme göre yanlış bir izlenim vermiş olurum. (...) Ziyaret, dostluk yolunda kesin bir ilerlemeye işaret ediyor, ancak samimiyetimize olan tam güvenin hala sağlanması gerekiyor.”

İşte bu değerlendirmeler de Büyükelçi'nin Türk tarafına hala şüpheli gözle baktığını göstermekteydi. Büyükelçi, raporunda halkın ve basının Gazi'nin düşüncelerinden etkilendiğini yazmıştı. Yine “Hükûmetin bir kısmı bize daha fazla, bir kısmı da daha az dostça davranıyor (...) Ancak bir bütün olarak Hükûmetin politikası şu ya da bu şekilde belirginleşmedi” cümlelerinin ardından değerlendirmesine şu şekilde devam etmişti:

“Kısacası önüne çıktığında yakalanması gereken ama aynı zamanda tuzaklarla dolu bir fırsat başarıyla alındı ve Türkiye ile ilgili politikamızın samimiyetini ve dostluğunu kamuoyuna ifade ettik. Ziyaret, bu ülke ile ilişkilerimizde herhangi bir aksilik olmaması halinde umut edebileceğimiz bir aşamadır. Savaşın bıraktığı acı hatıralar silindi. Bunların hepsi iyi, ancak Türkiye bize tam bir güvenle ve gerçek dostlukla bakmadan önce zamana ve sabra ihtiyaç var.”<sup>63</sup>

Büyükelçi Clerk'in, bu değerlendirmelerinin ardından yaklaşık üç buçuk ay geçtikten sonra 3 Şubat 1930 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığına yazdığı 1929 yılına ait yıllık raporundan hem İngiliz donanmasının Türkiye ziyaretinin İngiltere tarafından nasıl değerlendirilmesi gerektiği hem de Türk-İngiliz ilişkilerinin mevcut durumu ve geleceğe dair beklentileri öğrenilebilmektedir. Büyükelçi'ye göre o tarihlerde hükümet

63 Clerk'ten Henderson'a 23 Ekim 1929 tarihli gönderilen yazı. FO, 424\_271, No: 429.

çevrelerinde muhtemelen İngiltere ile yakınlaşma hususunda lehte ve aleyhte iki görüş vardı. Dışişleri Bakanı şüphesiz eski ekoldendi ve Akdeniz Filosu'nun İstanbul ziyareti- ni teklif ederek ve gerçekleştirerek çarpıcı bir başarı kazanmıştı. Ancak buna rağmen yine de ziyaretin bıraktığı izlenimi abartmamaya özen gösterilmeliydi. Dostluk yolunda kesin bir ilerlemeye işaret etse de bu etkinin kalıcı olup olmayacağını yalnızca gelecek söyleyebilecekti.<sup>64</sup>

Amiral Field'a karşı Türkiye'de Hükûmet ve halk tarafından gösterilen hüsnükabul, Kıbrıs'taki İngilizler üzerinde de pek derin bir tesir meydana getirmişti. Bu durumu İngilizlerin Kıbrıs valisi defalarca Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosuna söylemişti. Konsolosluk da konu hakkında 11 Kasım 1929'da Türk Dışişleri Bakanlığı ve Londra Büyükelçiliğine bilgi vermişti.<sup>65</sup>

Türkiye'nin İngiltere'ye karşı takip ettiği dostane tutum o yıllarda karşılıksız kalmıyordu. İngiliz makamlar Türkiye'nin de hassas olduğu Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi kızdıracak bir çözüm içerisine girmemişlerdi. 19 Kasım 1929'da Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Bey'den (Gökçen) Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir yazıya göre İngiltere Müstemlekeler Nezareti Müsteşarı, Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmasında Kıbrıs ileri gelenlerinden bir heyetin kendisine müracaat ettiğini açıklamıştı. Heyet, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmek arzusunda olduğunu bildirmiş fakat Müsteşar buna cevaben İngiltere Hükûmetince bu arzusunun dikkate alınmayacağını ifade etmişti.<sup>66</sup>

### **İngiliz Filosu'nun Türkiye Ziyaretine Yönelik Olumsuz Dış Tepkiler**

İngiliz Filosu'nun Türkiye ziyareti tahmin edilebileceği üzere tüm tarafları memnun etmemişti. Başta Yunanistan olmak üzere bazı devletler tarafından hiç hoş karşılanmadı. İngiliz amiralinin Ankara ve İstanbul'da gördüğü hüsnükabul, karşılıklı gösterilen nezaket ve törenlerin parlaklığına dair Atina'ya giden haberler, Yunanistan tarafını rahatsız etti. Bunda Türkiye ve Yunanistan arasında o yıllarda devam eden bazı sorunlar etkili olmuştu. Bunlardan biri mübadele meselesiydi. 1 Aralık 1926 tarihinde iki devlet arasında yapılan bir anlaşma ile mübadele konusu hal yoluna konuldu. Ancak devam eden hukukî meseleler 1929 yılına doğru neredeyse bir savaş tehlikesi mahiyetini aldı. Bu

64 Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. 7 (1930-1933), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006..., s. 16-17.

65 Kıbrıs Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına 11 Kasım 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-93.

66 Bu açıklama Londra'dan 13 Kasım 1929 tarihinde Ajans Volfa gönderilen bir telgrafta görülmüştü. Bkz. Berlin Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına 19 Kasım 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37145-148336-56.

sebeple ilişkiler 1930 yılına kadar iki devlet arasında dostça devam edemedi. Ancak Yunanistan'da Venizelos'un yeniden iktidara gelmesi, karşılıklı ziyaretler ve 10 Haziran 1930 tarihli Ankara Sözleşmesi ilişkilerin düzelmesini sağladı.<sup>67</sup>

Milliyet gazetesi Atina'dan aldığı bir mektuba dayanarak bu konu hakkında şu bilgileri vermişti. Yunan tarafı, İngiliz donanmasının Türkiye'ye yapacağı ziyareti öğrenir öğrenmez İngiltere gibi büyük bir devletin Türkiye ile dostluk kurmasını kışkırmıştı. Atina gazeteleri, Queen Elizabeth zırhlısının İstanbul'a gönderilme maksadının bu zırhlının Birinci Dünya Harbi esnasında oynadığı rolü Türkiye'ye hatırlatmaktan ileri geldiğini ileri sürüyordu. Yine Türkiye ile İngiltere arasında bir dostluk anlaşması imzalanma imkânı yoktu. Diğer taraftan bir-iki gazete de bu ziyaretin büyük bir önemi olduğunu yazmaktan kendini alamamıştı. Bu gazetelerden biri hükümet taraftarıydı. Bunun yazdığına göre İngiliz donanmasının İstanbul'u ziyareti sebebiyle yapılan tezahüratlar daha evvel çıkmış bir takım dedikodulara cevap niteliğindediydi. Bu dedikodulardan biri, İngiliz donanmasının ziyareti sırasında Türk donanması tarafından saldırıya uğrayacağı iddiasıydı. Hükümet gazetesi olan Estia gazetesi, Yunanistan'ın şimdiye kadar barışsever tutumu konusunda yeterli derecede delil gösterdiğini, onun için de "en büyük bir deniz devletinin Yunanistan'ın doğusundaki komşulardan biriyle dostlukta bulunmasını iyi bir nazarla görmekten başka bir şey yapmayacağını" yazıyordu. Mektupta son olarak her ne denirse densin İngiliz donanmasının ziyaretinin Atina'da pek büyük bir hayal kırıklığı yarattığı belirtilmişti.<sup>68</sup> Bu ziyaretten Yunanistan'ın rahatsızlık duyduğu İsviçre'nin Journal de Geneve gazetesinin 12 Kasım 1929 tarihli sayısındaki haberde de görülmüştü. Türkiye'nin Bern Büyükelçiliği, konu hakkında Türk Dışişleri Bakanlığını bilgilendirmişti.<sup>69</sup>

Ziyaretten memnun olmayan devletlerden biri de Sovyet Rusya'ydı.<sup>70</sup> Ziyaretin gerçekleştiği günlerde İngiliz Büyükelçi Clerk'in ziyaretle ilgili "belki de en anlamlı yorum" olarak nitelendirdiği konu, Sovyet Rusya tarafının ziyaretle ilgili değerlendirmeleriydi. Sovyet Büyükelçi Y.Z. Surits, ziyaret konusunda Büyükelçi

67 Mehmet Gönübol- Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin...*, s. 60-62; Esra Değerli Sarıkoyuncu, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006-Cilt: 0 - Sayı: 15, s. 249-250; Damla Demiröz, *Savaşın Barışa Giden Yol Atatürk- Venizelos Dönemi Türkiye- Yunanistan İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 75-76; Nilüfer Erdem, "Atatürk Dönemi Türk- Yunan İlişkileri", *Atatürk Devri Türk Dış Politikası 1920-1938: Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu Siyasi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik İlişkiler Perspektifinden*, Ed. Cezmi Eraslan, İstanbul University, Press, İstanbul, 2021, s. 31.

68 *Milliyet*, 27 Ekim 1929, s. 2.

69 Bern Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına 12 Kasım 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-34.

70 Erel Tellal, "SSCB ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yay. Türk Dış Politikası, 22. Baskı, 2018, s. 315.

Clerk'e o günlerde "kendiliğinden böyle bir başarının mümkün olduğuna inanmayacağı" söylemişti.<sup>71</sup> İngiliz Filosu'nun ziyaretinin Sovyet Rusya'da yarattığı memnuniyetsizlik ortadaydı. Bu konunun tam olarak ne kadar etkili olduğu bilinmez ama ziyaretin Sovyet Rusya ve Türkiye arasındaki 1925 tarihli Dostluk Antlaşması'nın 1929 yılında yenilenmesine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Hatta öyle ki 17 Aralık 1929 tarihinde Antlaşma yenilenirken 1925 yılı metnindeki ilk halinde yer almayan bir husus, sözleşmeye eklenen ve gizli tutulan bir protokolda yer almıştı. Buna göre taraflardan biri diğer tarafa bildirmeden onun kara ya da denizden komşusu olarak kabul edilen üçüncü bir devletle anlaşma yapmamayı, bu gibi anlaşmaları ancak söz konusu tarafın onaması ile yapmayı yükümlenmişti. İşte bu maddenin eki olarak yazılan, Türkiye'nin komşusu devletlerden biri de İngiltere'ydi.<sup>72</sup> Bu durumdan hareketle Sovyet Rusya'nın Türkiye ile İngiltere arasında o günlerde basında sıkça yer alan bir anlaşma imzalama ihtimalinden rahatsızlık duyduğunu söyleyebiliriz.

İngiliz donanmasının Türkiye ziyareti Amerikan basını tarafından da yakından takip edilmişti. Washington Büyükelçiliğinin ziyaretle ilgili Türkiye'nin Rusya'dan uzaklaştığı, İngiltere ile yakınlaştığı yönündeki basın haberleri hakkında Türk Dışişlerini bilgilendirmesinin ardından Bakanlık, 31 Ekim 1929 tarihinde bu husustaki iddiaları bertaraf etmek üzere bir bilgilendirme yaptı. Buna göre Sovyet Rusya ile eskiden beri devam eden dostluk ilişkileri aynı tarzda devam ettirilecekti. Hatta Kasım ayı sonuna doğru Sovyet Rusya Dışişleri Halk Komiserliğinde Doğu İşlerinden Sorumlu Komiser Yardımcısı Ley Mihayloviç Karahan<sup>73</sup> Ankara'ya ziyarete gelecekti. İngiliz Amiral'in ziyareti ise İngiltere ve Türkiye "arasındaki münasebetlerin artık dostane bir safhaya girdiğinin" ve siyasetlerinde muhalif bir şey bulunmadığının ifadesiydi. Ziyarete Amiral hakkında samimi bir hüsnükabul gösterilmiş ve İngiltere bundan çok etkilendiğini beyan etmişti. İngiltere ile gelişen bu dostluk ilişkisi Türkiye'nin bütün devletlere karşı takip ettiği siyasetin doğal bir safhasıydı. Rusya'dan sonra İtalya, Balkanlarda Macaristan ve Bulgaristan ile imzalanan anlaşmaların ardından Almanya ile bir hakem anlaşması imzalanmış ve Fransa ile de arada kalan ihtilafli meselelerin büyük bir kısmı halledilerek iki hükümet arasında Paris'te bir dostluk ve hakem anlaşması

71 Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*..., s. 16-17.

72 Antlaşma metni için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları*..., s. 279-280.

73 Karahan, 14 Aralık 1929 tarihinde Ankara'ya geldi ve 16 Aralık'ta Gazi ile görüştü. Ziyaretin asıl amacı 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk Antlaşmasının süresinin uzatılmasıydı. Bu antlaşma 17 Aralık tarihinde uzatıldı. Bkz. Protokol Umum Müdürü Fuat Simavi'den Başvekâlet Müsteşarı Kemal Bey'e 11 Aralık 1929 tarihinde gönderilen yazı. *BCA*, Fon Kodu: 30- 10- 0- 0, Yer No: 247 674 28; Çağatay Benhür, *Stalin Dönemi Türk- Rus İlişkileri (1924-1953)*, Konya, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 151-152; Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2014, s. 180.

müzakerelerine başlanmıştı. Yine ticaret konusunda da devletlerin çoğu ile anlaşmalar imzalanmaktaydı. Bütün bu yapılanlar yeni Türkiye'nin, barışa, uluslararası iyi münasebetlere ve bütün devletlere karşı eskiden beri samimiyetle takip ettiği Kellog Paktı zihniyetinin gerektirdiği harekete uygun siyasetin göstergesiydi. İngiliz Amiral'in ziyareti de işte bu siyasetin bir gelişim safhası mahiyetindeydi. Bildiride yine Amiral'in ziyaretinin iki memleket münasebetlerinde iyi bir tesir yaptığına vurgu yapılmıştı. Ziyaret sebebiyle ortaya atılan Türkiye'nin İngiltere ile yeni bir siyasi anlaşma imzaladığına dair haberlerin tamamıyla asılsız olduğu, ziyaretin sırf bir nezaket ve dostluk göstergesi mahiyetinde olmasından dolayı hiçbir siyasi mevzuya da temas edilmediği açıklanmıştı.<sup>74</sup> 1925 yılından Atatürk'ün vefatına kadar 13 yıl boyunca Dışişleri Bakanlığı yapan Tevfik Rüşdü Aras, Atatürk'ün dış politikadaki anlayışı ile ilgili olarak yıllar sonra şöyle yazmıştı:

“Atatürk yalnız İngiltere ile değil, hiçbir büyük devletle ittifakın tarafı olmamıştır. Böyle ittifakların sakıncaları faydalarından daha çok olduğu kanaati her ikimizde de vardı. (...) Bölge nizamını tercih ettik. Büyük bir zaruret bizi zorlamadıkça büyük Batı devletlerinden biriyle işbirliğini, dostça ilişkileri arzu etmekle, korumakla beraber başa baş ittifak etmeyi asla düşünmedik.”<sup>75</sup>

Aras'ın bu sözlerine de baktığımızda Türk devletinin 1929 yılında dışta takip ettiği politikası daha iyi anlaşılabilir.

İngiliz donanmasının 1929 yılı ziyaretine karşılık olarak Türk donanmasının 1936 yılında Malta'yı ziyareti o günlerde Fransız basını tarafından da yakından takip edilmişti. Ziyaret sebebiyle Fransız Le Journal gazetesinin 22 Kasım 1936 tarihli sayısında yayınlanan bir makaleye göre Türkiye ve İngiltere arasındaki geleneksel dostluk yeniden kurulmuştu. Bu durum “İngiltere'nin, Boğazların anahtarlarını artık Sovyetlere hizmet etmeyen Türkiye'ye iade eylediği” anlamına gelmekteydi. Makalede ayrıca genç Türkiye'ye “kur yapan” devletin yalnız İngiltere olmadığı, en son Ankara'ya gelen Alman Ekonomi Bakanı Dr. Hjalmar Schact'ın da Türk Hükûmetine bazı tekliflerde bulunduğu zikredilmiş ve Fransa'nın Yakındoğu'da ve Türkiye'de hiçbir faaliyetini ilerletmediği gazete tarafından eleştirilmişti.<sup>76</sup>

74 Bilgilendirme yapılan dış temsilcilikler şunlardı: Berlin, Londra, Roma, Paris, Kabil, Tokyo, Tahran ve Moskova Büyükelçilikleri; Bern, Atina, Belgrat, Bükreş, Kahire, Peşte, Prag, Viyana, Varşova ve Sofya Elçilikleri; Brüksel, Stokholm, Lahey, Riga, Bağdat, Madrid Maslahatgüzarlıkları. Bkz. Dışişleri Bakanlığında Türk dış temsilciliklere 31 Ekim 1929 tarihinde gönderilen yazı. *TDA*, 534\_37659-151491-4; *TDA*, 534\_37659-151491-3.

75 Tevfik Rüşdü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s. 201-202.

76 Dışişleri Bakanlığında Başbakanlığa 2 Aralık 1936 tarihinde gönderilen yazı. *BCA*, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 200- 363- 5.

## Sonuç

İstiklâl Harbi'ni sonlandıran Lozan Barış Antlaşması ile hem kökleşmiş sorunlar hem de son savaşların ortaya çıkardığı birçok problem çözüme kavuştu. Ancak Musul meselesi çözümsüz kalan konulardandı. Bu soruna ilave olarak İngiltere'nin, diğer tüm devletlerden daha istekli bir şekilde Lozan'la birlikte kazanılan istiklâl ve egemenliği bir türlü kabul etmeyip Büyükelçiliğini İstanbul'dan Ankara'ya taşımak istememesi iki devletin Cumhuriyet'in ilk yıllarında birbirine yakınlaşmasını engelledi.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal önderliğindeki yeni devlet, dışta gerçekçi politikalar takip etme kararı aldı. Bu bağlamda dış politikada en önemli ilke yurtda barış dünyada barış prensibiydi. Hâl böyle olunca Musul meselesinde Milletler Cemiyetinin haksız bir şekilde İngiliz tarafını tutmasına rağmen İngiltere ile dahi tüm sorunları bir kenara bırakıp dostça ilişkiler kurulmak istendi. Ancak bu, İngilizlerin Büyükelçiliğini Ankara'ya taşımaya kadar mümkün olmadı. Türkiye'nin bu konuda kararlı duruşu, İngiltere'yi diğer devletlerden ayrı düşürdü. Bunun üzerine İngilizler, 1929 yılı Haziranında Büyükelçiliğini Ankara'ya taşımak zorunda kaldı. İngilizlerin bu tutum değişikliği sonrasında Türkiye de dostluk ilişkilerini daha hızlı geliştirmek amacıyla İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nu nezaket ziyareti için Türkiye'ye davet etti.

İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 yılı Ekim ayında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretin, iki ülke arasında Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan beri süren kötü ilişkileri sonlandırma konusunda adeta bir milat olduğunu söyleyebiliriz. İlişkileri geliştirme konusunda İngilizler gerek hükümet kanadında gerekse basında o kadar çok istekli olmuşlardır ki bu ziyareti adeta bir fırsat olarak değerlendirmişlerdi. Amiral Field komutasındaki Akdeniz Filosu'nun Türkiye ziyareti sırasında gösterilen hüsnükabul ve misafirperverlik gelen misafirleri ve İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi'ni ziyadesiyle memnun etmiştir. Hatta bu denli bir misafirperverliğe şaşırın Büyükelçi şaşkınlığını gizleyememekle beraber yine de Türk tarafının samimiyetine karşı şüpheli davranmıştır. Türk tarafı ise İngiliz Büyükelçi'nin zannettiği gibi herhangi bir farklı hesap içerisinde olmadan daha önce diğer tüm devletlerle geliştirdiği gibi İngiltere ile de dostluk ilişkisi kurmaktan başka bir şey istemiyordu. Ancak Türkiye'nin İngiltere ile yakınlaşması başta Yunanistan olmak üzere, Sovyet Rusya gibi komşu ülkelerde bir takım rahatsızlıklara yol açtı. Bununla birlikte birçok ülkede önemli bir gelişme olarak kaydedildi. Bazı ülkelerde bu ziyaret ve sebebinin sorgulanması ülke basınına yansdı. Kamuoyunun gündemini meşgul etti. Türkiye, İngiltere ile ilişkilerini geliştirmek istemesinin sebebinin ve diğer devletlerin kaygılarını gidermek için dış temsilciliklere bilgilendirme yaptı. Bu

bilgilendirmede Gazi önderliğindeki Türkiye, tüm devletlerle aradaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp hem Doğu'da hem Batı'da dostluk ilişkileri kurmak istediğini belirtti. Nitekim dış politikada takip edilen bu ilkeli, barışsever siyaset bir süre sonra meyvelerini vermeye başlamış ve kısa zamanda Türkiye, birçok devlet tarafından ilişkilerin daha da geliştirilmek istendiği bir devlet haline gelmişti. İşte bu sonucun da Gazi Mustafa Kemal'in ve genç Cumhuriyet Türkiye'sinin benimsediği yurtta barış dünyada barış prensibinin bir başırası olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız.

**Çıkar Çatışması:** Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

**Finansal Destek:** Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed.

**Conflict of Interest:** The author has no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** The author declared that this study has received no financial support.

---

## KAYNAKÇA

### 1. Arşiv Belgeleri<sup>77</sup>

*T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi*

*T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*

*T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*

*T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)*

*The National Archive (TNA) Foreign Office (FO)*

### 2. Resmî Yayınlar

*TBMM Zabıt Ceridesi*, C.13, Devre 3, İctima 3, Ankara, TBMM Matbaası, (t.y.).

*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, C: 9, İctima Senesi: II, (18 Ekim 1924).

### 3. Süreli Yayınlar<sup>78</sup>

*Akşam*

*Cumhuriyet*

*Milliyet*

*Vakit*

---

77 Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

78 Gazete tarihleri dipnotlarda belirtilmiştir.



#### 4. Araştırma Eserler

- Aras, Tefvik Rüşti: *Atatürk'ün Dış Politikası*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.
- Atatürk, Mustafa Kemal: *Nutuk (1919- 1927)*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Aybars, Ergün: *İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1997.
- Benhür, Çağatay: *Stalin Dönemi Türk- Rus İlişkileri (1924-1953)*, Konya, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Beşikçi, İsmail: *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*, Ankara, e Yayınları, 1970.
- Bozkurt, Abdurrahman: *İngiliz Perspektifinden Türkiye ve Millî Hareket (1918-1922)*, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2021.
- Cebesoy, Ali Fuat: *Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete I-II*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul, 2007.
- Değerli Sarıkoyuncu, Esra: "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006-Cilt: 0 - Sayı: 15, ss. 239-250.
- Demirözü, Damla: *Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk- Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Erdem, Nilüfer: "Atatürk Dönemi Türk- Yunan İlişkileri", *Atatürk Devri Türk Dış Politikası 1920-1938: Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu Siyasi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik İlişkiler Perspektifinden*, Ed. Cezmi Eraslan, İstanbul, İstanbul University, Press, 2021, ss. 31-62.
- Gönlübol, Mehmet- Sar, Cem: *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara, TTK Yayınları, 1997.
- Hallı, Reşat: *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1972.
- İnönü, İsmet: *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2006.
- Kandemir, Feridun: *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul, Sinan Matbaası, 1965.
- Kaya, Hakan: *Türkiye- İngiltere İlişkileri (1929-1939)*, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kürkçüoğlu, Ömer: *Mondros'tan Musul'a Türk İngiliz İlişkileri*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2006.
- Melek, Kemal: *İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu (1890-1926)*, İstanbul, Üçdal Neşriyat.
- Mumcu, Uğur: *Kürt- İslam Ayaklanması 1919-1925*, İstanbul, Tekin Yayınevi, (t.y.).
- Öke, Mim Kemal: *Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926*, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2002.

- Örgeevren, Ahmet Süreyya: *Şeyh Sait ve Şark İstiklâl Mahkemesi*, Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul, Temel Yayınları, 2002.
- Perinçek, Mehmet: *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, 4. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.
- Soysal, İsmail: *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)*, C. 1, Ankara, TTK Yayınları, 1989.
- Sönmezoğlu, Faruk: *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2011.
- Şimşir, Bilâl N.: *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. 7 (1930-1933), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006.
- Şimşir, Bilâl: "Ankara'nın Başkent Oluşu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 7 (1991 ): ss. 189-222.
- Şimşir, Bilâl: *İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e 1921-1922*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1972.
- Tellal, Erel: "SSCB ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yay. Türk Dış Politikası, 22. Baskı, 2018.
- Tunçay, Mete: *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

## EKLER



*Ek 1. İngiliz Sefirin Amiral şerefine 15 Ekim 1929'da Ankara'da verdiği ziyafette bulunanlar.*

*Kaynak: Cumhuriyet, 17 Ekim 1929, s.1.*

### **Amiral Field dün sabah Cumhuriyet abidesine merasimi mahsusla ile bir çelenk vazederek abideyi selâmladı**

Sir Fredrik Field intbalarını izah ederken diyor ki: "Türkiyede gördüğümüz hüsnü kebul bizi çok mütehasis etti. Buradan kıymetli hatıralarla ayrılıyor ve memleketinizi sureti hususiyede ziyaret etmek ümidini besliyoruz,,

İngiliz Amiralı Field İstanbuldan giderken "Bu ziyaretimiz esnasında Türk bahriyesile mevcut olan eski dostluğumuzu takviye ettik, Dedi.

İngiliz gazeteleri Amiral Field'in Gazi Hz. ile mülakatının gayet samimi olduğunu söyleyerek memnuniyetkârane neşriyatta bulunuyorlar



**Türkün Zafer Abidesine İngilterenin hürmet ve selâmı!**

*Ek 2. Cumhuriyet, 21 Ekim 1929, s. 1.*

